

NEKOLIKO REČI O ISTINI U KNJIŽEVNOM DELU I JOŠ NEŠTO O ZAISTA VELIKIM PESNICIMA

*Između zenice, palca na desnoj ruci,
i onoga što, sporo ispuštajući svoju tvar,
postepeno isplivava u granicama iskaza.
Dug, vijugav put, let lista iz edema.*

Arkadije Dragomoščenko

U vreme kada sam bila student završne godine osnovnih studija, a zatim jedno vreme i asistent-pripravnik (čitaj: početnik) na Filološkom fakultetu u Beogradu, na mene je neizbrisiv trag ostavila jedna profesorica književnosti. Taj trag, ili možda pečat, oličen je bio u jednoj sasvim jednostavnoj rečenici. Naime, u nekom od prvih razgovora na katedri sa tom profesoricom, dok smo preispitali čime se to mi bavimo (imajući u vidu nekakve šire horizonte, može biti, filozofske) na književnosti, ona je odgovorila da se bavimo istinom. Tada, u tom trenutku mog života, meni ne samo što je laskala ta rečenica, već mi se činila tako velikom i moćnom, da je u sebi sadržala čitav svet i sve odgovore na njega. Prošlo je neko vreme, još uvek sam radila kao asistent, a taj odgovor je počeo da me muči i nagrizava nekakvu obećavajuću, svemoguću viziju koju je prethodno uspešno stvorio. Shvatila sam prvo, na svoju veliku žalost, da nisam bila dovoljno mudra da već tada postavim sasvim jednostavna pitanja. Naime, da li se istina kojom smo se bavili nalazi u književnim delima, ili u tumačenjima književnih dela ili opet na nekom drugom mestu? Sada mi je bilo neprijatno da to pitam, jer je izgledalo da svi ostali znaju pravi odgovor. Svi, osim mene. Ubrzo, ove su se reči pretvorile u gorući problem koji je zahtevao neodložno rešenje. Sumnje su u meni do tog trenutka prerasle u nekakvu prašumu koja je zaklanjala praktično sve, te tako više nisam razlikovala šta me zaista muči. Sve je bilo problematično. Ukoliko je istina u književnom delu, kako je onda određujemo? Da li je samo doživljavamo ili treba da je jasno definišemo? Ukoliko je definišemo i određujemo, da li postoji jedna ili više? Manje važna i više važna? U kakvom je odnosu onda književnost prema nauci? A prema religiji? Da li u okviru same književnosti postoje rodovi i vrste koji su više ili manje istiniti (žitije, istorijski roman, lirska pesma i naučna fantastika)?... Ako je istina u tumačenju književnog dela, koji je onda metod najbolji da bi se do nje došlo? Koji prilaz? Ako takav metod postoji, onda da li je književnost bliska svakoj nauci? Ako jeste, da li su i njene istine promenljive kroz vreme kao i istine fizike, biologije, hemije? Pa i istorije, filozofije, sociologije? Ako je, dakle, književnost vrsta nauke, čije su istine privremene, istorijske, onda šta jeste ultimativna istina? Da li postoji?

Ili, pak, ako se književnost doživljava i ta istina doživljava ostaje za svakoga prava i jedinstvena, onda kako u tumačenju književnog dela koje je obično upućeno drugome, može biti istina? Kako preneti doživljaj koji je intimno zbivanje?...

Ovde bi se niz pitanja mogao produžiti veoma, ali staću na poslednjem i reći da je od trenutka kada su me ova pitanja pekla strasnom sumnjom prošlo više godina. Sada se iz sasvim drugog položaja i vremena vraćam ovim pitanjima koja predstavljaju blede utvare. Nije da se ne pitam o njima, ali ta pitanja više nisu smrtonosna. Do ovog preokreta došlo je slučajno. Napustivši u jednom trenutku potpuno tumačenje književnosti, njeno prevođenje i čitajući samo odabrana dela, u toj sam, namerno stvorenoj, tišini upoznala jednog pesnika. Poznanstvo je počelo prvo sa njegovom knjigom eseja, potom pesama, da bi se pretočilo i u susrete uživo. Donelo je sa sobom književna dela, njihova tumačenja (iz prve ruke) i samog autora. Sve tri kategorije imaju danas drugačiji, donekle poljuljan, a svakako ne baš sasvim jasno definisan status i to ne samo u mom ličnom, već i u ukupnom, književnoistorijskom smislu. Za to čak više nisu potrebni ni tako frapantni naslovi kao „Smrt autora“. Pa ipak, upravo iz susreta sa jednim, tada još uvek živim, autorom promenio se moj odnos prema istini u književnosti, njenom tumačenju i njenoj neprocenljivoj važnosti.

Autor je Arkadije Dragomoščenko, a moj prvi susret sa njegovim esejem „Ime jezika je Penelopa“ ostavio me je zatečenu. Ovo stanje se samo produbilo posle susreta sa njegovim stihovima. Nešto slično dogodilo mi se kada samo još kao student počela da otkrivam pesnike ruskog futurizma. U prvi mah se neiskusnim studentima sva ta poezija Hlebnjikova, Kručonih, braće Burljuk... čini tako zabavnom. Ali, činjenica je i da dalje od tog osećaja često ne mogu da krenu. Naime, sasvim drugačija forma u kojoj se pred mladim studentima javlja poezija futurizma ostaje za njih često nepremostiva prepreka. U potrazi za reperima klasičnog stiha i njegovog značenja poezija futurizma nas ostavlja razoružane. Da bismo je razumeli, da bismo razumeli ne samo reč kao takvu, slovo kao takvo... već da bismo zaista doživeli tu poeziju, neophodno je da razbijemo sliku sveta kakvu nosimo u sebi kao lepo, ali isuviše malo ogledalce. I ovo je trenutak kada se vraćam svom doživljaju Arkadija Dragomoščenka. Ja ga isprva nisam razumela. Međutim, noseći u sebi sećanje na susret sa iskustvom ruskog futurizma, shvatila sam da se preda mnom odvija nekakva nova pojava. Pokušavala sam da uhvatim i shvatim bar jednu odliku te poezije, tih njegovih eseja. Na trenutke mi se činilo da su to duge, bogate rečenice čije su reči slatke poput meda i koje zajedno tvore ponekad tešku i svečanu, a ponekad beskrajnu, i poput lavirinta neizvesnu, u sebe uviruću rečenicu. Drugi put mi se činilo da to nije samo rečenica, već čitavi slapovi koji su se slivali u svoje negacije. Potom, to su bile sintaksičke konstrukcije u kojima bi se propuštali glagoli (ponekad bi na mestu glagola stajala samo crtica i pri tome imala bezbroj značenja – od minijaturnog simbola autoputa do priznanja da nema glagola koji može dočarati brzinu od 250 km na sat u automobilu) ili objekat, ili bi se predložko-padeška konstrukcija prelomila na samo jedan svoj deo (ponekad čak samo osećate intuitivno da vam nešto od reči nedostaje i potrebno je više čitanja da bi se otkrilo šta). Zatim, bilo je tu obilje nepoznatih reči, takvih koje ne biste nikada čuli u svakodnevnom životu, ishabanih, izanđalih reči, ili blistavih i sjajnih. Novih reči, možda ne previše, ali je i njih bilo. Ponekad mi se činilo da je vrlo važno to što je telo njegovih tekstova iscepkano ogromnim brojem citata i autocitata koji bi razarali prethodni tok misli ili moju pomisao da sam uhvatila tok misli.

Lirski prekid, ili filozofska misao, ispovedni ton ili niz obaveštajnih rečenica bili bi iznenađujuće utkani u prethodno neprekinut, jedinstven tok pesme. I često bi ti citati nalazili svoje mesto i upotpunjavali svoj smisao, ili se bar meni tako činilo, na sasvim drugim mestima ili pesmama. Tu nije kraj...

Arkadije Dragomoščenko je voleo da razgovara sa ljudima. Voleo je pisma. Ali najčešće uopšte nije odgovarao na postavljena pitanja ili je to radio šturo, nevoljno. O poeziji nikada nije direktno govorio. Jednom sam mu postavila pitanje čitljivosti njegove poezije, njene dostupnosti čitaocu. Odgovor, ili pre – odgovore, dobijala sam u mnogim pismima i pesmama, na različite načine, u različito vreme. Verujem da to još uvek traje. Ali ono što je nesumnjivo rekao jeste da ne postoji jedna jedina prava slika sveta, jedna istina o svemu i da kada se takve stvari čuju, tada treba ponajviše sumnjati. Pitao me je znam li jednu jedinu preciznu definiciju čoveka? Je li tačno ono što o čoveku kaže Aristotel, ili antropologija, ili Hobs, ili biologija, ili Engels, ili neka od religija? Morala sam da priznam da ne znam nijednu preciznu i sveobuhvatnu definiciju čoveka sa kojom se u potpunosti slažem. Zatim je samo dodao: „Pa kako onda verujete svemu ostalom što vam kažu o svetu?“

Nepotrebno je reći koliko je vrata ovo jednostavno pitanje otvorilo. Najvažnija su ona ka književnosti, ka poeziji. U nekom od svojih jutarnjih pisama uz kafu pisao mi je da je gotovo jednako teško izraziti čoveka u svetu (Ima li čovek funkciju ili je slučajan u vaspeljenu? Ako je funkcija samo njegova društvena uloga, da li je urođena ili ne? Ili je profesija to što je smisao, počev sa sloganom da je rad stvorio čoveka? Bi li se tome oduprli Grci i rekli da je filozofiju stvorila dokolica, a filozofija – misaono biće i obrnuto? A ako je čovek slučajan u univerzumu, je li to onda znači i besmislen?) kao i neku supernovu u udaljenoj galaksiji, bozon, ili hemijsko jedinjenje bez ukusa, mirisa i boje. Pri tom, nije o svemu ovome i mnogim drugim stvarima govorio samo kao o filozofskim, večnim pitanjima. On je osećao pesnika u sebi, tragao je za rešenjem, tragao je za izrazom. Ako se mi menjamo sa svakim novim danom, sa svakim novim iskustvom, naša poezija to mora iskazati. Želeo je nove prideve da opiše zvezde, nove reči iz nauke da imenuje otkriveno u poeziji, nove rečenične konstrukcije da izrazi nove istine koje je doživeo, nova stanja, nove odnose...

Jer jezik je Penelopa i uvek mu se vraćamo da u njemu ostavimo trag svih naših istina o svetu, od kojih svaka precizno dopunjava nedoglednu rečenicu.